

بررسی عوامل مؤثر بر رتبه‌بندی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی

محسن دستگیر^۱، زینب احمدی^۲

چکیده

در این تحقیق به بررسی عوامل مؤثر بر رتبه‌بندی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی می‌پردازد بنابراین جامعه آماری کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد. محقق با استفاده از روش حذف سیستماتیک تعداد ۹۲ شرکت را به عنوان حجم نمونه انتخاب نمود. محقق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو نرم‌افزار Eviews و SPSS استفاده نموده است. قبل از آزمون فرضیات ابتدا به کمک آزمون لیمر روش آزمون ترکیبی و تابلویی داده‌ها مشخص شد. که نتیجه این آزمون نشان داد که داده‌ها باید به صورت پانل داده‌های تابلویی وارد نرم‌افزار بشوند، سپس به کمک آزمون هاسمن روش تصادفی و یا ثابت آزمون فرضیات مشخص شد. نتیجه آزمون رگرسیون به روش تک‌متغیره نشان داد که در بین متغیرهای مستقل فقط اندازه شرکت موجب افزایش زمان ارائه گزارش حسابرسی می‌شود و سایر متغیرها (اهرم، بازده دارایی‌ها، نوع گزارش حسابرسی، نوع شرکت حسابرسی، درصد سهام مالکیت نهادی، نوع واحد تجاری و نوع صنعت) بر رتبه‌بندی شرکت‌ها از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی تأثیر معنی‌داری نداشتند.

واژه‌های کلیدی: اندازه شرکت، اهرم مالی، به‌موقع بودن، رتبه، گزارش حسابرسی.

۱. استاد بازنشسته دانشگاه شهید چمران اهواز و

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان

۲. دانشجوی کارشناسی‌ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد

تاریخ دریافت مقاله: ۹۳/۶/۱۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۳/۹/۲

*نویسنده مسئول: محسن دستگیر

mdastgir@hotmail.com

مقدمه

به موقع بودن اطلاعات حسابداری یکی از خصوصیات مربوط بودن اطلاعات بوده و بدین معناست اطلاعات مالی زمانی در اختیار استفاده‌کنندگان قرار گیرند که فرصت اتخاذ تصمیم، قضاوت و اقدام به موقع نسبت به موضوع مورد نظر برای آنان وجود داشته باشد. از جمله مواردی که معمولاً منجر به ایجاد فاصله زمانی در ارائه صورت‌های مالی به استفاده‌کنندگان می‌گردد، اجرای فرآیند حسابرسی و اظهار نظر درباره منصفانه بودن ارائه صورت‌های مالی می‌باشد. در این تحقیق تعدادی از عواملی که می‌تواند بر به موقع بودن ارائه گزارش حسابرس مستقل مؤثر باشد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بیان مسأله

امروزه با توجه به فضای رقابتی و تغییر شرایط کسب و کار، مهم‌ترین موضوع برای شرکت‌ها، اعتبار و سطح مقبولیت آن‌ها می‌باشد. یکی از ابزارهای مهم برای نشان دادن این موضوع، رتبه‌بندی شرکت‌هاست. در واقع رتبه‌بندی شرکت‌ها می‌تواند مظهر میزان اعتبار و قدرت آن‌ها باشد. با توجه به این موضوع اغلب کشورها اقدام به رتبه‌بندی شرکت‌های موجود در بورس اوراق بهادار خود کرده‌اند. در ایران نیز بورس اوراق بهادار اقدام به رتبه‌بندی شرکت‌ها بر پایه افشا به موقع اطلاعات نموده است (بنی‌مهد، محسنی شریف، ۱۳۸۹). برای این که اطلاعات به موقع در اختیار استفاده‌کنندگان قرارگیرد نیاز به انجام حسابرسی است پس باید گزارش‌های حسابرسی به موقع باشد تا اطلاعات منصفانه در اختیار استفاده‌کنندگان قرار گیرد. در هر حال با توجه به اهمیت موضوع ارائه به موقع اطلاعات به بازار سرمایه و استفاده‌کنندگان، و نیز ارتباط تنگاتنگ آن با فرآیند حسابرسی، باید دید که چه عواملی می‌تواند بر ارائه به موقع اطلاعات مالی گزارش حسابرسی مؤثر باشد، و پس از شناسایی عوامل یاد شده، تدابیری اندیشه کرد تا بتوان گزارش حسابرسی را هر چه سریع‌تر مهیا کرده و صورت‌های مالی حسابرسی شده را با صرف زمان کم‌تری در اختیار استفاده‌کنندگان قرار داد.

مبانی نظری

به طور کلی، هدف اساسی رتبه‌بندی، ارزیابی قابلیت اعتماد شرکت‌ها است. در یک تعریف ساده، رتبه‌بندی، ارزیابی پیچیده‌ای از شرایط و وضعیت مالی شرکت‌ها است که توسط متخصصین

مستقل انجام می‌شود و به عنوان یکی از عناصر اصلی رقابت غیرقیمتی^۱ در بازار تلقی می‌شود و به طور ساده، با رتبه‌بندی، موقعیت و وضعیت فعلی و آتی شرکت‌ها از ابعاد مختلف، به ویژه از ابعاد مالی روشن می‌شود. رتبه‌بندی به عنوان رویدادی در جهت شفافیت موقعیت و وضعیت مؤسسه‌ها در بازار عمل می‌کند. لذا نتایج ارزیابی‌ها، به شفافیت بیش‌تر و حتی افزایش رقابت در بازار می‌انجامد. در نتیجه شرکت‌ها به احتمال زیاد برای ارتقای رتبه خود، از طریق ارائه خدمات با کیفیت بالاتر و با قیمت پایین‌تر خواهند کوشید؛ زیرا رتبه بالاتر منجر به جلب مشتری بیش‌تر خواهد شد.

به‌موقع بودن یکی از خصایص مربوط بودن اطلاعات و به معنای آن است که اطلاعات مالی زمانی در اختیار استفاده‌کنندگان قرار بگیرد که فرصت اتخاذ تصمیم قضاوت و اقدام نسبت به موضوع مورد نظر برای آنان وجود داشته باشد. (پیری، ۱۳۸۹)

مدت زمان تأخیر در اجرا و تکمیل عملیات حسابرسی به عنوان تابعی از نوع اظهار نظر حسابرسی ارائه شده در نظر گرفته می‌شود. براین اساس عنوان می‌شود؛ شرکت‌هایی که اظهار نظر حسابرسی ارائه شده در مورد صورت‌های مالی آن‌ها به شکل مقبول است، احتمالاً زودتر از شرکت‌هایی که اظهار نظر غیرمقبول دریافت می‌کنند، عملیات حسابرسی خود را اجرا و تکمیل می‌کنند.

در یک نگاه کلی حاکمیت شرکتی، شامل ترتیبات حقوقی، فرهنگی و نهادی می‌شود که سمت و سوی حرکت و عملکرد شرکت را تعیین می‌کنند. عناصری که در این صحنه حضور دارند، عبارتند از سهامداران و ساختار مالکیت ایشان، اعضا هیأت مدیریت و ترکیباتشان، مدیریت شرکت که توسط مدیر عامل یا مدیر ارشد اجرایی هدایت می‌شود و سایر ذی‌نفع‌ها که امکان اثرگذاری بر حرکت شرکت را دارند. طبق اظهار نظر متخصصان مالی در مورد سرمایه‌گذاران نهادی و شرکت‌های دولتی، افزایش درصد مالکیت نهادی در یک مؤسسه، انگیزه‌ای قوی برای سرمایه‌گذار فراهم می‌کند که به طور فعالانه به عملیات شرکت نظارت داشته باشد و همچنین سیاست و خط‌مشی مدیران را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

اهداف پژوهش

هدف اصلی این پژوهش آن است که عوامل مؤثر بر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی را مورد بررسی قرار داده و بر اساس شرایط موجود شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار، و افشای اطلاعات توسط آن‌ها مبنایی تئوریک برای متغیرهای مؤثر بر رتبه‌بندی شرکت‌ها را مشخص نماید.

متغیرهای پژوهش به نحوی بررسی می‌شود که بتوان تأثیر آن‌ها را بر عامل رتبه‌بندی شرکت‌ها مشخص نمود. از این‌رو منظور از این پژوهش بررسی عوامل تأثیرگذار بر رتبه‌بندی شرکت‌ها از لحاظ ارائه به‌موقع گزارش حسابداری می‌باشد. اهداف فرعی:

تعیین اندازه شرکت و اثرات آن بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابداری تبیین بازده دارایی‌ها و اثرات آن بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابداری تبیین اهرم مالی و اثرات آن بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابداری

تعیین نوع شرکت حسابداری کننده و اثرات آن بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابداری

تعیین نوع گزارش حسابداری و اثرات آن بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابداری

تعیین درصد مالکیت دولتی و اثرات آن بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابداری

تعیین نوع واحد تجاری و اثرات آن بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابداری

تعیین نوع صنعت و اثرات آن بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابداری

اهمیت و ضرورت تحقیق

امروزه به‌موقع بودن اطلاعات به عنوان معیار بسیار مهمی از سوی مراجع حرفه‌ای، مراجع قانون‌گذار، تجزیه و تحلیل‌کنندگان اطلاعات مالی، سرمایه‌گذاران، مدیران و جامعه علمی مورد توجه قرار گرفته است به‌موقع بودن اطلاعات بدین معنا است که، اطلاعات مالی زمانی در اختیار استفاده‌کنندگان قرار گیرد که فرصت اتخاذ تصمیم، قضاوت و اقدام به‌موقع نسبت به موضع مورد نظر آنان وجود داشته باشد. از طرفی جهت رتبه‌بندی شرکت‌ها نیاز است که گزارش حسابداری به‌موقع ارائه شود که این خود نشان از اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق می‌باشد.

مروری بر پیشینه تحقیق

بنی‌مهد و شریفی (۱۳۸۹) به بررسی عوامل مؤثر بر رتبه‌بندی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران از لحاظ کیفیت افساء و به‌موقع بودن پرداختند برای این منظور شرکت‌های رتبه‌بندی شده در بورس اوراق بهادار تهران در سال ۸۶ که شامل ۳۱۱ بود را به عنوان جامعه آماری در نظر گرفتند با توجه به این‌که ارائه به‌موقع اطلاعات به سازمان بورس اوراق بهادار به عنوان عامل اصلی رتبه‌بندی شرکت‌ها از سوی این سازمان مد نظر قرار گرفته بود، فاصله زمانی بین تاریخ تهیه صورت‌های مالی و تاریخ انجام حسابداری به عنوان متغیر وابسته تحقیق آن‌ها در نظر گرفته شد نتایج تحقیق حاکی از آن بود که رتبه افساء با اندازه شرکت و نوع صنعت ارتباط

معنی‌دار مثبت دارد اما با نوع گزارش حسابرس و درصد مالکیت سهام رابطه معنی‌دار منفی دارد همچنین رابطه‌ای میان بازده دارایی‌ها، اهرم مالی، نوع حسابرس و نوع واحد تجاری با رتبه افشا مشاهده نشد.

مهدوی و جمالیان‌پور (۱۳۸۹) عوامل مؤثر بر سرعت گزارشگری مالی سالانه شرکت‌های بورسی در دوره ۱۳۸۷ را بررسی نمودند. آنان با استفاده از رگرسیون چندمتغیره به بررسی رابطه بین اندازه شرکت، نسبت‌های مالی و غیرمالی و نسبت سرمایه‌گذاری مجدد سود جاری با سرعت گزارشگری مالی سالانه یا اختلاف زمانی بین موعد ارائه گزارش حسابرسی سالانه و تاریخ پایان سال مالی شرکت‌ها پرداختند. نتیجه تحقیقات این بود که سرعت گزارشگری با انواع نسبت‌های مالی و غیرمالی ارتباط معنی‌دار داشته و شرکت‌های دارای نسبت بدهی کوچک‌تر از سرعت بالاتری در ارائه گزارش‌های سالانه برخوردار هستند.

احمد و عابدین (۲۰۰۹) موضوع تأخیر در ارائه گزارش‌های مالی سالانه را در بورس مالزی بررسی کردند. نمونه‌ای حاوی ۳۴۳ شرکت از ۴۱۳ شرکت درج شده در بورس مالزی انتخاب و دوره تحقیق نیز سال ۱۹۹۳ بوده است. ارتباط متغیرهای اندازه، تعداد شرکت‌های وابسته، نوع شرکت حسابرسی، اظهار نظر حسابرس، بازدهی حقوق صاحبان سهام، این که مدیر سهامدار است یا خیر، نوع صنعت، سهم بدهی بلندمدت و تاریخ پایان سال مالی بقیه متغیرها ارتباط معنی‌داری با متغیر وابسته داشتند.

تورل (۲۰۱۰) موضوع ارتباط بین متغیرهای اندازه شرکت، درآمد، نوع حسابرس، نوع اظهار نظر و صنعت با گزارشگری به‌موقع در بورس استانبول را با گزارش‌های مالی یک نمونه حاوی ۲۱۱ شرکت از ۳۱۹ شرکت پذیرفته شده را بررسی کردند. به غیر از متغیر اندازه مابقی متغیرهای مطالعه ارتباط معناداری با متغیر وابسته داشتند.

هسی و همکاران (۲۰۱۱) تأثیر نوع گزارش حسابرس بر رفتار قیمت سهم شرکت‌ها را در کشور تایوان مورد بررسی قرار دادند. نتایج آن‌ها نشان داد که در تاریخ‌های نزدیک به انتشار گزارش حسابرسی غیر مقبول برای سرمایه‌گذاران بازده منفی ایجاد می‌گردد. بنابراین، آن‌ها نتیجه گرفتند که نوع گزارش حسابرسی بر رفتار قیمت سهام تأثیر دارد و به سرمایه‌گذاران توصیه کردند که از خرید سهم با بازده منفی خودداری کنند زیرا گزارش حسابرسی آن غیر مقبول است. عبادین و همپژوهان (۲۰۱۲) تأثیر همزمان متغیرهای حاکمیت شرکتی و ویژگی‌های شرکت را در به‌موقع بودن گزارش‌های مالی در بورس نیجریه مطالعه کردند. این مطالعه بر روی جامعه ۲۰۲ شرکتی از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس نیجریه انجام شد. متغیرهای مستقلی همچون استقلال هیأت مدیره، اندازه هیأت مدیره، اندازه شرکت، اهرم، سودآوری و اندازه شرکت حسابرسی

در ارتباط با متغیر وابسته به‌موقع بودن بررسی شد. تحلیل چندمتغیره نشان داد که اندازه شرکت حسابرسی ارتباط معنادار با متغیر وابسته تحقیق دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش بر مبنای هدف در زمره تحقیقات کاربردی است؛ زیرا تحقیق کاربردی به جستجوی پاسخ برای مشکلاتی که مطرح است نظر دارد. در ادامه نیز دو روش آمار توصیفی و استنباطی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در آمار توصیفی با مراجعه به اطلاعات مالی اطلاعات لازم جمع‌آوری و تلخیص شده و سپس از آمار استنباطی جهت بررسی فرضیه‌ها استفاده خواهد شد. نوع این پژوهش به دلیل بررسی رابطه بین متغیرها از نوع توصیفی-همبستگی می‌باشد.

جهت گردآوری اطلاعات در خصوص تبیین ادبیات موضوع پژوهش، از روش کتابخانه‌ای و مطالعات اسنادی استفاده گردیده و برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز برای پردازش فرضیات پژوهش، از اطلاعات موجود در نرم‌افزار شرکت ره‌آورد نوین و بررسی صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران با مراجعه به سایت رسمی بورس اوراق بهادار ایران استفاده شده است.

در این مرحله پس از جمع‌آوری داده‌های آماری، جهت جمع‌بندی و محاسبات مورد نیاز و پردازش اولیه داده‌های متغیرها از نرم‌افزار Excel استفاده شده است و نتایج به دست آمده از آن، در بسته‌ی نرم‌افزار آماری Eviews7 وارد شده و برای حصول اهداف پژوهش مورد تجزیه و تحلیل نهایی قرار گرفته‌اند. در این تحقیق ابتدا داده‌های متغیرها با استفاده از آزمون لیمر سنجیده می‌شود تا روش استفاده از داده‌های تابلویی یا ترکیبی مشخص شود سپس با استفاده از آزمون هاسمن روش اثر تصادفی و یا ثابت را برای آزمون فرضیات به‌کار می‌بریم، در این پژوهش برای آزمون فرضیه‌ها از روش رگرسیون خطی تک‌متغیره و چندمتغیره استفاده می‌شود.

متغیر وابسته: از آنجایی که رتبه‌بندی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس بر اساس شاخص افشای به‌موقع اطلاعات انجام می‌شود، لذا در این پژوهش متغیر وابسته، فاصله زمانی بین تاریخ سال مالی و تاریخ حسابرسی شرکت‌های رتبه‌بندی شده در بورس به عنوان عاملی برای ارائه به‌موقع گزارش حسابرسی در نظر گرفته می‌شود. به عبارتی طبق قانون، شرکت‌ها موظف هستند تا پایان تیر ماه هر سال، اظهار صورت‌های مالی خود را به سازمان امور مالیاتی و همچنین به بورس ارسال نمایند، لذا شاخص به‌موقع بودن گزارش حسابرسی را تفاوت بین تاریخ سال مالی و تاریخ حسابرسی شرکت‌ها در نظر می‌گیرند. این موضوع به این معنی است که هرگاه نوع گزارش حسابرسی، از نوع گزارش مقبول باشد تفاوت بین سال مالی و تاریخ حسابرسی کاهش می‌یابد و

برعکس چنانکه نوع گزارش حسابرسی از نوع غیرمقبول باشد این تفاوت افزایش می‌یابد، به بیان دیگر اگر گزارش حسابرسی مقبول باشد، نشان از ارائه به‌موقع صورت‌های مالی دارد. (بنی‌مهد و محسنی‌شریف، ۱۳۸۹)

متغیرهای مستقل: ۱- اندازه شرکت: اندازه شرکت عبارت است از لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌ها. ۲- اهرم مالی: شاخصی است برای تعیین ریسک مالی شرکت که عبارت است از نسبت بدهی به جمع دارایی‌ها.

۳- بازده دارایی‌ها: شاخصی است از عملکرد اقتصادی شرکت که عبارت است از نسبت سود خالص به جمع دارایی‌ها.

۴- نوع شرکت حسابرسی‌کننده: منظور از نوع شرکت حسابرسی‌کننده این است که شرکت مورد نظارت در بورس توسط کدام مؤسسه یا سازمان مورد حسابرسی قرار می‌گیرد. اگر صورت‌های مالی شرکت توسط سازمان حسابرسی، حسابرسی شود عدد یک و در غیر این صورت مقدار صفر به آن نسبت می‌دهیم.

۵- نوع گزارش حسابرس: گزارش‌های حسابرسی به چهار شکل مقبول، مشروط، مردود و عدم اظهار نظر است. در این پژوهش اگر گزارش حسابرس درباره صورت‌های مالی شرکت از نوع مقبول باشد عدد یک به آن نسبت داده و در غیر این صورت مقدار صفر برای آن در نظر می‌گیریم.

۶- مالکیت دولتی: عبارت است از درصد سهام متعلق به دولت.

۷- نوع واحد تجاری: منظور از نوع واحد تجاری زمینه فعالیت واحد تجاری است که اگر تولیدی باشد مقدار یک و اگر غیرتولیدی باشد مقدار صفر به آن اختصاص می‌دهیم.

۸- نوع صنعت: منظور از نوع صنعت عبارت است از صنعتی که شرکت در آن فعالیت می‌کند. در این پژوهش هر شرکت که در صنعت مرتبط با خود فعالیت می‌کند مقدار یک و در غیر این صورت مقدار صفر به آن اختصاص می‌دهیم.

وجود اطلاعات کامل و در دسترس، شروط تحقق یک تحقیق مناسب است. با توجه به اینکه تنها مرجع قابل اعتماد برای جمع‌آوری داده‌های مالی، بورس اوراق بهادار تهران در وضعیت فعلی ایران می‌باشد. بنابراین شرکت‌های موجود در بورس اوراق بهادار تهران به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته می‌شود.

شرایط انتخاب نمونه: در این تحقیق برای انتخاب اعضای نمونه آماری از حذف سیستماتیک استفاده می‌شود که به این شرح می‌باشد. بنابراین شرکت‌هایی که شرایط بندهای ذیل را نداشته باشند باید حذف شوند؛

- (۱) پایان سال مالی شرکت‌ها منتهی به پایان اسفند هر سال باشد تا قابلیت مقایسه افزایش یابد.
- (۲) شرکت‌های نمونه جز شرکت‌های سرمایه‌گذاری، هلدینگ، بانک‌ها و واسطه‌گری‌های مالی نباشند زیرا نوع فعالیت‌های آن‌ها متفاوت از شرکت‌های سایر صنایع می‌باشند.
- (۳) وقفه معاملاتی شرکت‌های نمونه حداکثر ۳ ماه باشد.
- (۴) اطلاعات شرکت‌های نمونه کامل طی دوره تحقیق در دسترس باشد.
- با توجه به موارد فوق تعداد ۹۲ شرکت به روش حذف سیستماتیک انتخاب شدند. قلمرو مکانی این پژوهش، شرکت‌های سهامی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشند که در دوره زمانی مورد نظر فعال بوده‌اند. دوره زمانی پژوهش از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۱ به مدت ۵ سال می‌باشد.

یافته‌های پژوهش

به طور کلی تحقیقات بر فرضیه یا فرضیاتی که به صورت نوعی سوال برای محقق مطرح شده مبتنی است و در نتیجه پس از طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل اطلاعات، آنچه به دست می‌آید باید در جهت تأیید یا رد این فرضیه باشد. هدف اصلی از آزمون فرضیه بررسی روابط میان پرمسان (مشکل) و علت یا علل بروز آن است.

آمار توصیفی دسته اول شاخص‌های مرکزی مربوط به تعداد داده‌ها، میانگین، حداقل، حداکثر است. دسته دوم شاخص‌های پراکندگی نظیر واریانس، چولگی، کشیدگی است که بیانگر پراکنش داده‌ها حول محور میانگین است.

جدول ۱: فراوانی و درصد فراوانی متغیرهای اسمی

درصد	فراوانی		
۶/۳	۲۹	گزارش غیر	فراوانی و درصد فراوانی نوع گزارش حسابرسی
۹۴/۱	۴۳۱	گزارش مقبول	
۱۰۰	۴۶۰	مجموع	
۸۱/۷	۳۷۶	شرکت‌های خصوصی	فراوانی و درصد فراوانی نوع شرکت‌های حسابرسی
۱۸/۲	۸۴	سازمان حسابرسی	
۱۰۰	۴۶۰	مجموع	
۳/۳	۱۵	شرکت‌های خدماتی	فراوانی و درصد فراوانی نوع واحد تجاری
۹۶/۷	۴۴۵	شرکت‌های تولیدی	
۱۰۰	۴۶۰	مجموع	

طبق جدول ۱: مشاهده می‌شود که بیش‌تر شرکت‌های حسابرسی با ۹۴/۱ درصد شرکت‌های بورس دارای گزارش حسابرس مقبول و ۶/۳ درصد هم دارای سایر گزارش حسابرسی بوده‌اند (مشروط، عدم اظهار نظر و مردود). همچنین در جدول ۱، مشاهده می‌شود که ۸۱/۷ درصد شرکت‌های بورس توسط شرکت‌های خصوصی حسابرسی می‌شوند و ۱۸/۲ درصد توسط سازمان حسابرسی، حسابرسی می‌شوند. و ۳/۳ درصد شرکت‌های در تحقیق حاضر خدماتی و ۹۶/۷ درصد تولیدی هستند.

جدول ۲: توصیف شاخص‌های مرکزی و پراکندگی داده‌های متغیر تحقیق

تعداد	میانگین	میانۀ	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	مینیمم	ماکزیمم	
۴۶۰	۵/۸	۵/۷۲	۰/۶۲۰	۰/۸۹	۱/۳۵	۴/۲۹	۸/۰۱	اندازه شرکت
۴۶۰	۰/۶۳۰	۰/۶۴۰	۰/۱۹۲	-۰/۱۱۳	۰/۲۹۶	۱۰	۱/۲۴	اهرم
۴۶۰	۱۰/۳۵	۸/۸	۱۱/۵۳	۰/۵۶۵	۱/۹۶	-۲۹/۱۱	۶۲/۰۴	بازده دارایی‌ها
۴۶۰	۱۷/۱۲	۴/۶۴	۲۳/۴	۱/۳۸	۰/۷۴۴	۰	۸۴/۴۴	درصد سهام
۴۶۰	۳/۶۹	۳/۱۹	۲/۳۷	۲/۵۱	۶/۳۱	۱	۱۲/۹	رتبه

در جدول ۲: مشاهده می‌شود که میانگین اندازه شرکت برابر با ۵/۸ و انحراف معیار آن برابر با ۰/۶۲ می‌باشد که طبق جدول ۲، مشاهده می‌شود که حداکثر آن برابر با ۸/۰۱ که مربوط به شرکت ایران خودرو و حداقل آن برابر با ۴/۲۹ که مربوط به شرکت کشت و صنعت پیادر می‌باشد. میانگین اهرم مالی برابر با ۰/۶۳۰ و انحراف معیار آن برابر با ۰/۱۹۲ می‌باشد که طبق جدول ۲، مشاهده می‌شود که حداکثر آن برابر با ۱/۲۴ که مربوط به شرکت پلاستران و حداقل آن برابر با ۱۰ که مربوط به شرکت چادر ملو می‌باشد و میانگین بازده دارایی‌ها برابر با ۱۰/۳۵ و انحراف معیار آن برابر با ۱۱/۵۳ می‌باشد که طبق جدول ۲، مشاهده می‌شود که حداکثر آن برابر با ۶۲/۰۴ که مربوط به شرکت پتروشیمی خارک و حداقل آن برابر با -۲۹/۱۱ که مربوط به شرکت پلاستران می‌باشد از طرفی میانگین درصد سهام دولتی برابر با ۱۷/۱۲ و انحراف معیار آن برابر با ۲/۳۷ می‌باشد که طبق جدول ۲، مشاهده می‌شود که حداکثر آن برابر با ۱۲/۹ که مربوط به شرکت تکنوتاز و حداقل آن برابر با ۱ که مربوط به شرکت سایپا آذین می‌باشد. در نهایت میانگین درصد رتبه از نظر به‌موقع بودن برابر با ۳/۶۹ و انحراف معیار آن برابر با ۲۳/۴ می‌باشد که طبق جدول ۲، مشاهده می‌شود که حداکثر آن برابر با ۸۴/۴۴ که مربوط به شرکت پگاه خراسان و حداقل آن برابر با ۰ که مربوط به شرکت جوش اکسیژن می‌باشد.

در این تحقیق، برای انتخاب نوع روش برآورد مدل، ابتدا آزمون F مقید به صورت زیر اجرا شده است:

مدل اثرات تصادفی \Leftrightarrow بین اثرات فردی و متغیرهای توضیحی همبستگی وجود ندارد: H_0

مدل اثرات ثابت \Leftrightarrow بین اثرات فردی و متغیرهای توضیحی همبستگی وجود دارد: H_1

آزمون لیمر، آزمونی است که مشخص می‌کند که روش استفاده از داده‌های متغیرها به صورت ترکیبی باشد یا تابلویی، که نتایج این آزمون نشان داد روش استفاده از داده‌ها تابلویی و به صورت پانل دیتا است.

جدول ۳: آزمون لیمر

سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مقدار آزمون لیمر
۰/۰۰۰	۹۱۳۶۰	۳/۴۱

در جدول ۳، مشاهده می‌شود که سطح معنی‌داری آزمون لیمر کم‌تر از ۱ درصد بوده (۰/۰۰۰) بنابراین روش استفاده برای آزمون فرضیات روش پانل دیتا می‌باشد. در صورت انتخاب مدل اثرات ثابت، باید با استفاده از آزمون هاسمن آن را در مقابل مدل اثرات تصادفی به صورت زیر آزمون کرد:

جدول ۴: آزمون هاسمن برای استفاده از روش تصادفی یا ثابت

آزمون هاسمن	فرضیه اول	فرضیه دوم	فرضیه سوم	فرضیه چهارم	فرضیه پنجم	فرضیه ششم	فرضیه هفتم	فرضیه هشتم
مقدار	۹/۸۳	۰/۳۲۵	۴/۷۱	۰/۱۴۳	۱/۸۷	۰/۰۰۵	۰/۰۰۰۲	۰/۰۰۰۱
سطح معنی‌داری	۰/۰۰۱۷	۰/۵۶۸	۰/۰۲۹	۰/۷۰۴	۰/۱۷۰	۰/۹۴۰	۰/۹۸۰	۰/۹۹۰
روش	ثابت	تصادفی	ثابت	تصادفی	تصادفی	تصادفی	تصادفی	تصادفی

با توجه به جدول ۴، که مقدار آزمون هاسمن برای هیچ یک از فرضیه‌ها معنی‌دار نشده لذا برای آزمون فرضیات از روش تصادفی استفاده می‌شود.

آزمون فرضیات

در این تحقیق به دلیل تعداد زیاد داده‌ها متغیرها نرمال فرض شده و نیازی به نرمال کردن آن‌ها نمی‌باشد همچنین در این تحقیق به دلیل معنی‌داری شدن آزمون لیمر برای برآورد مدل‌ها از روش تلفیقی استفاده و فرضیات هم زمان از دو برآورد اثرات ثابت و تصادفی بهره خواهند برد. مقدار دوربین واتسون در جدول ۵، برای کلیه فرضیات نشان می‌دهد که خطای متغیرها برای همه فرضیات مستقل از هم بوده و ارتباطی با هم ندارند.

جدول ۵: خلاصه فرضیه ضرایب برای فرضیه‌های تحقیق

ضریب تعیین	دوربین واتسون	مقدار f	سطح معنی‌داری
۰/۳۶۴	۲/۲۸	۲/۲۸	۰/۰۰۱
۰/۰۰۷	۱/۷۸	۰/۳۳۲	۰/۵۶۲
۰/۳۴۵	۲/۲	۲/۱	۰/۰۰۱
۰/۰۰۹	۱/۷۸	۰/۵۳۶	۰/۵۰۹
۰/۰۰۶	۱/۷۲	۰/۰۳۷	۰/۸۶۸
۰/۰۰۷	۱/۷۹	۳/۴۲	۰/۰۶۴
۰/۰۰۳	۱/۷۷	۰/۰۱۴	۰/۹۰۳
۰/۰۰۰۵	۱/۷۷	۰/۰۰۲۲	۰/۹۶۱

با توجه به نتایج جدول ۶، آزمون این فرضیه که می‌گوید بین اندازه شرکت و رتبه شرکت از نظر به موقع بودن گزارش حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد نشان می‌دهد که اندازه شرکت تأثیر معنی‌داری بر رتبه شرکت از نظر به موقع بودن گزارش حسابرسی دارد به طوری که در شرکت‌های بزرگ فاصله زمانی بین ارائه گزارش حسابرسی و سال مالی فاصله بیش‌تری نسبت به شرکت‌های کوچک دارند به عبارتی شرکت‌های بزرگ از نظر به موقع بودن گزارش حسابرسی در رتبه‌های آخر قرار دارند. همچنین نتایج این تحقیق نشان داد که اهرم مالی، بازده دارایی‌ها، نوع گزارش حسابرسی، نوع شرکت حسابرسی، درصد سهام دولتی، نوع واحد تجاری و نوع صنعت تأثیر معنی‌داری بر رتبه شرکت از نظر به موقع بودن گزارش حسابرسی ندارند به عبارتی زمان ارائه گزارش حسابرسی تحت تأثیر این متغیرها قرار نمی‌گیرد.

جدول ۶: آزمون ضرایب برای فرضیه‌های تحقیق

متغیر وابسته	متغیر مستقل	ضریب	خطای معیار	مقدار t	سطح معنی‌داری	
فرضیه اول	رتبه	اندازه شرکت	۳/۲	۰/۹۵۲	۳/۳۶	۰/۰۰۰۸
		مقدار ثابت	-۱۴/۹۲	۵/۵۲	-۲/۶۹	۰/۰۰۷۳
فرضیه دوم	رتبه	اهرم مالی	۰/۴۰۸	۰/۷۰۶	۰/۵۷۹	۰/۵۶۲
		مقدار ثابت	۳/۴۴	۰/۴۶۹	۷/۳۳	۰/۰۰۱
فرضیه سوم	رتبه	بازده دارایی‌ها	۰/۰۰۷	۰/۰۱۳۶	۰/۵۱۹	۰/۶۰۳
		مقدار ثابت	۳/۶۲	۰/۱۷۲	۲۰/۹۷	۰/۰۰۱
فرضیه چهارم	رتبه	گزارش	-۰/۲۲	۰/۳۴۲	-۰/۰۶۶	۰/۵۰۹
		مقدار ثابت	۳/۹۱	۰/۳۵۷	۱۰/۹۵	۰/۰۰۱
فرضیه پنجم	رتبه	شرکت حسابرس	-۰/۰۵۶	۰/۳۳۹	-۰/۱۶۵	۰/۸۶۸
		مقدار ثابت	۳/۷۱	۰/۱۵۹	۲۳/۳	۰/۰۰۱
فرضیه ششم	رتبه	درصد سهام	-۰/۰۱۰	۰/۰۰۵۷	-۰/۱۸۴	۰/۰۶۵
		مقدار ثابت	۳/۸۸	۰/۱۷۶	۲۲/۰۷	۰/۰۰۱
فرضیه هفتم	رتبه	نوع واحد تجاری	-۰/۱۱۰	۰/۸۲۷	-۰/۱۲۱	۰/۹۰۳
		مقدار ثابت	۳/۷۹	۰/۸۱۴	۴/۶۶	۰/۰۰۱
فرضیه هشتم	رتبه	نوع صنعت	۰/۰۰۱۶	۰/۰۳۴	-۰/۰۴۷	۰/۹۶۱
		مقدار ثابت	۳/۷۱	۱۰/۰۳۴۵	۱۰/۷۳	۰/۰۰۱

نتیجه‌گیری

نتایج کلی این تحقیق نشان داد که بین رتبه شرکت که از تفاوت مدت زمان تاریخ صورت‌های مالی و زمان حسابرسی آن‌ها به دست می‌آید تحت تأثیر متغیر اندازه شرکت قرار گرفت به طوری که در شرکت‌های بزرگ‌تر گزارش حسابرسی دیرتر ارائه می‌شود.

نتایج آزمون این فرضیه که می‌گوید بین اندازه شرکت و رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی رابطه معنی‌داری وجود دارد نشان می‌دهد که اندازه شرکت تأثیر معنی‌داری بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی دارد به طوری که در شرکت‌های بزرگ فاصله زمانی بین ارائه گزارش حسابرسی و سال مالی فاصله بیشتری نسبت به شرکت‌های کوچک دارند به عبارتی شرکت‌های بزرگ از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی در رتبه‌های آخر قرار دارند. دغان و همکاران در خصوص به‌موقع بودن گزارشگری مالی، نمونه خود را از

شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار بین‌المللی انتخاب کردند. نتایج نشان داد، به‌موقع بودن زمان گزارشگری مالی، تحت تأثیر توان سودآوری شرکت است. نتایج همچنین نشان داد که اندازه شرکت، ریسک مالی بالا، خطامشی و زمان‌بندی مربوط به گزارشگری سال‌های گذشته، در گزارشگری مالی به‌موقع شرکت‌ها مؤثر بوده‌اند.

همچنین نتایج این تحقیق نشان داد که اهرم مالی، بازده دارایی‌ها، نوع گزارش حسابرسی، نوع شرکت حسابرسی، درصد سهام دولتی، نوع واحد تجاری و نوع صنعت تأثیر معنی‌داری بر رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی ندارند به عبارتی زمان ارائه گزارش حسابرسی تحت تأثیر این متغیرها قرار نمی‌گیرد.

با توجه به این که رتبه شرکت از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی تحت تأثیر اندازه شرکت قرار گرفت و در شرکت‌های بزرگ‌تر گزارش حسابرسی به‌موقع ارائه نمی‌شود لذا در صورت اهمیت گزارش حسابرسی برای سرمایه‌گذاران، به نظر می‌رسد شرکت‌های کوچک‌تر برای این منظور مناسب‌تر باشند.

پیشنهادات تحقیق: جهت انجام پژوهش‌های بعدی پیشنهاداتی به شرح زیر ارائه می‌شود: رابطه بین حجم معاملات سهام و میزان رتبه از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی آزمون شود (در این فرضیه مشخص می‌شود که آیا اگر شرکتی گزارش حسابرسی را به‌موقع ارائه ندهد در حجم معامله سهامش مؤثر است به عبارتی آیا گزارش حسابرس برای سرمایه‌گذاران اهمیت دارد). رابطه بین تعداد خریداران سهام و میزان رتبه از نظر به‌موقع بودن گزارش حسابرسی آزمون شود (در این فرضیه مشخص می‌شود که آیا اگر شرکتی گزارش حسابرسی را به‌موقع ارائه ندهد در تعداد خریداران سهامش مؤثر است به عبارتی آیا گزارش حسابرس برای سرمایه‌گذاران اهمیت دارد).

محدودیت تحقیق

- الف) استفاده از داده‌های تاریخی صورت‌های مالی شرکت‌های بورسی.
- ب) عدم امکان تعمیم نتایج به کل صنایع ایران؛ به دلیل نمونه‌گیری از شرکت‌های بورسی.
- ج) امکان وجود متغیرهای دیگری که در این تحقیق آورده نشده‌اند.
- د) عدم دسترسی به اطلاعات مربوط به چگونگی اندازه‌گیری رتبه‌بندی شرکت‌ها از سوی سازمان بورس اوراق بهادار تهران.

منابع

- بنی‌مه‌د، ب. و محسنی‌شریف، م. (۱۳۸۹). ”بررسی عوامل مؤثر بر رتبه‌بندی شرکت‌های بورس اوراق بهادار تهران از لحاظ کیفیت افشاء و به‌موقع بودن“. *مجله حسابداری مدیریت*، سال سوم، (هفتم)، ۵۱-۶۳.
- پیری، ا. (۱۳۸۹). ”بررسی عوامل مؤثر بر گزارشگری میان دوره‌ای به‌موقع در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران“. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.
- مهدوی، غ. و جمالیان‌پور، م. (۱۳۸۹). ”بررسی عوامل مؤثر بر سرعت گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران“. *مجله پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۶، ۸۹-۱۰۸.
- Che-Ahmad, A. and Abidin, S. (2009). “Audit Delay of Listed Companies: A case of Malaysia”. *International Business Research*, 1 (4): 32.
- Hsu, J., Young, W. and Chu, C.H. (2011). “Price Behavior of Qualified Companies around the Audit Report and Report Announcement Days: The Case of Taiwan”. *Journal of International Financial Management and Accounting*, 22: 2.
- Ibadin, I.M., Izedonmi, F. and Ibadin, P.O. (2012). “The Association between Selected Corporate Governance Attributes, Company Attributes and Timeliness of Financial Reporting in Nigeria”. *Research Journal of Finance and Accounting*, 3 (9): 137-144.
- Türel, A. (2010). “Timeliness of Financial Reporting in Emerging Capital Markets: Evidence from Turkey”. *Journal of the School of Business Administration*, Istanbul University, 39 (2): 227-240.